

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРАВА¹

С. ГЕСТ
професор філософії права
(Університетський коледж Лондона,
Велика Британія)

Рональд Дворкін стверджує, що інтерпретація є однією з двох сфер розуміння у людському знанні, і що інтерпретація стоїть поряд із наукою (його твердження, здається, не виключає ані інтерпретації в науці, ані присутності емпіричних фактів у дискусії про цінності). Спільною для інтерпретації у всіх галузях є мова наміру і мети, що виявляється, коли ми говоримо про «значення» чогось. І хоча, на думку Дворкіна, інколи дещо дивним виглядає твердження про те, що інтерпретація є «єдино правильною», він також вважає, що дивно казати про те, що всі інтерпретації є лише цікавими підходами. Йдеться про дещо більше: якщо ми вважаємо інтерпретацію найкращою, то здається дуже дивним казати, що всі інші інтерпретації є однаково добрими. Хоча інтерпретаційні судження часто називають не істинними, а «більш-менш розумними», або «розсудливими чи нерозсудливими», на думку Дворкіна, це не рятує, оскільки не існує критерію розмежування «істинного» та «найбільш розумного». Радше те, що потрібно, є критерієм того, що найкраще — успіху у справі — і те, що найкраще в науці, є чимось вочевидь відмінним від успіху там, де йдеться про оцінку; обидві справи, утім, потребують найкращого. Таким чином, вони розрізняються не за своїм правом на істину, а тільки за своїм критерієм успіху. Звісно, інтерпретація є інтерпретацією чогось:

Інтерпретація — це соціальний феномен. Ми можемо інтерпретувати, як ми це робимо, тільки тому, що існують практики, або традиції, інтерпретації, до яких ми можемо приєднатись... Ми шукаємо цінність — сенс — в інтерпретації та відповідальні за «просування цієї цінності» [1, с. 131].

Виходячи з такого розуміння єдності цінності, інтерпретація йде «завжди далі», і тому «єдність цінності» — це питання інтерпретації тільки в сенсі того, як нам слід інтерпретувати речі.

Хоча деякі зміни у підході Дворкіна до правової і політичної філософії, особливо ідея інтерпретації, виникли після того, як деякі його важливі тези стали добре відомими, ідея інтерпретації проливає світло на його ранні роботи.

¹ Стаття являє собою дещо скорочений варіант четвертої глави книги Стефена Геста, присвяченої дослідженню творчості Рональда Дворкіна. (Див.: Guest, Stephen. Ronald Dworkin / Stephen Guest. — 3rd ed. — Stanford, California : Stanford University Press, 2013. — P. 65–82). Друкується з письмового дозволу видавництва Stanford University Press. Переклад з англійської С. Максимова і Н. Сатохіної.

В «Імперії права» він має на меті показати недоліки того, що ми називаємо підходом до права як до «простого факту» (*«plain fact» approach to law*). У «Справедливості для їжаків» він дає зрозуміти, як далеко він збирається поширити інтерпретацію — не менш ніж на всі оціночні судження й утворення тієї частини знання, яка не є наукою.

Описання і парадигми права

Ми можемо протиставити описання «нормативності». Опис того, що ми спостерігаємо, — «емпірично» нам відомого — становить звичайний смисл описання. Натомість нормативні твердження говорять нам про те, що ми повинні робити (засудити або схвалити... список може бути довгим) відповідно до стандарту. Харт у «Понятті права» вдало привернув увагу до існування стандартів, необхідних для розуміння врегульованої нормами поведінки. Ідея інтерпретації Дворкіна не спрямована на те, щоб уникнути описання і нормативності. Радше йдеться про те, що сама природа деяких понять є такою, що вони можуть бути зрозумілі тільки в інтерпретації. Це *оціночні поняття*. Найбільш швидкий спосіб їх зрозуміти — через ідею їх «сенсу». Ми можемо описати певну людську діяльність, не роблячи жодних тверджень щодо сенсу або мети цієї діяльності. Так, суто описова характеристика гри в шахи може мати безліч форм, наприклад, таку як «пересування фігур на дошці». Це не пояснює нам, що таке шахи. З іншого боку, адекватна характеристика шахів потребує певної оцінки їх сенсу; тому вона є потенційно дискусійною. Якщо я розкрию деталі правил і тоді скажу, що сенс гри полягає у тому, щоб виграти, багато хто погодиться. Однак я можу піти далі і сказати, що гра є інтелектуальною, і це потребує використання тільки інтелектуальної стратегії, а не примушування противника здатися у будь-який спосіб (наприклад, за допомогою обману). Я можу сказати, що сенс шахів у розвитку інтелектуальних здібностей гравців, і що перемога є лише другорядною метою; це пояснило б, чому, наприклад, було б шахрайством виграти за допомогою обману.

Дворкін припускає існування рівня описання, який забезпечує розумний консенсус: ніхто не вважає м'ячі для регбі прийнятними для гри в шахи. Правила на зразок того, що пішаки можуть ходити тільки вперед, можна зрозуміти як питання описання — і тому, у термінах Дворкіна, *до-інтерпретаційне (pre-interpretive)* — оскільки існує розумний консенсус щодо змісту правил. Коли Дворкін припускає, що навіть ці до-інтерпретаційні дані є самі по собі предметом інтерпретації, він дає зрозуміти, що для інтерпретаційних понять різниця між описанням та інтерпретацією залежить передусім від ступеня визнання; ми можемо описати єдину думку. Це стає зрозумілим з його міркувань про парадигми права¹. Парадигми права являють собою відносно несуперечливі описання стандартних підходів до праворозуміння. Вони є парадигмами тільки в силу їх значною мірою несуперечливого визнання; у межах парадигми можливі відхилення (і в цьому сенсі думати, що світ не є пласким, у Темні віки не було безглуздою помилкою). Парадигми, відповідно, «концептуально» не відрізняються від інтерпретацій. Ми не можемо уникнути оцінки, і тому інтерпретація сама по собі є інтерпретаційною ідеєю. Взяті у термінах «сенсу», це відкрите для інтерпретації питання про те, має практика сенс чи ні. Таким чином, люди можуть

¹ Див. посилання у [1] і [2].

розсудити, чи має така гра, як шахи, якийсь сенс, або навіть чи повинне право мати сенс. Інакше кажучи, якщо описання здається таким, що зливається з інтерпретацією, вимоги більш точного розмежування може бути дотримано тільки за умови, що сама вимога має сенс.

Ідея «парадигм» передбачає наявність чогось, що буде вважатися дивним. Якщо існує консенсус, простір збігу точок зору на те, що саме утворює право, то, звичайно, цей консенсус служить для інформування нас про те, що є безспірним правом. Утім заперечення «позаправових підстав» ігнорує той вирішальний факт, що консенсус є збігом точок зору, кожна з яких має окреме обґрунтування. Знову ж таки, думка про те, що існують особливі, чіткі норми права, є результатом співіснування окремих точок зору, а не їх вихідним пунктом. Парадигми мають свій сенс, оскільки вони діють як стабільні платформи для вироблення смислу на основі аргументів. У цьому сенсі той, хто відкидає парадигму, робить помилку щодо, як говорить Дворкін, «парадигмального якоря інтерпретації» [1, с. 73].

Далі, і це впливає з наведеного вище, можна відійти від інтерпретації і сказати як те, що це є найкращою інтерпретацією, так і те, що результат не є хорошим; ми все ще визначаємо різницю між найкращим можливим станом чогось та ідеалами. Це є спільним у праві. Судді часто пропонують інтерпретацію права, а потім говорять, що право не повинне бути таким, яким — правильно інтерпретоване — воно є. Коли судді висловлюють це, вони в дійсності пропонують інтерпретацію своїх власних судових обмежень. Корисно порівняти двох не згодних один з одним суддів, лорда Саймона (*Lord Simon*) і лорда Кілбрендона (*Lord Kilbrandon*), у широко відомій англійській кримінальній справі, де Палата Лордів виправдала людину, яка брала участь у вбивстві під примусом. Лорд Саймон вважав, що суддя може створювати нове право, але не там, де законодавець є «мудрішим»:

Я цілком щиро визнаю, що судді дійсно створюють право. І я цілком підтримую тих суддів, які сміливо беруть на себе цю відповідальність у належний час і в належному місці, тобто там, де вони можуть бути впевнені в тому, що можуть передбачити і правильно зважити всі наслідки своїх рішень, і де справа не стосується питань соціальної політики, для вирішення яких краще підходить колективна мудрість парламенту [3, с. 695–696].

Точка зору лорда Кілбрендона є суворішою; судді не мають права приймати такі рішення:

Підстави, з яких більшість пропонує скасувати засудження апелянта, пов'язані із змінами у законодавстві, які знаходяться за межами функцій вашої світлості у здійсненні правосуддя... Сучасне суспільство справедливо воліє здійснювати цю функцію самостійно і прекрасно робить це через своїх представників у парламенті [3, с. 700–701].

Резюмуючи, Дворкін пропонує нам нове бачення права. На перший погляд, це бачення стосується складних справ (*hard cases*), що характеризуються в ході розгляду галузей права, дискусійність яких фундаментальніша, ніж це відображає просте визначення їх як периферійних, або півтіні важливіших законів. З іншого боку, більш глибоке розуміння показує нам, що, з огляду на конвенціональну природу правових парадигм, усі справи можуть бути складними справами, і що справжня проблема полягає не в різниці між зрозумілим і незрозумілим, а в якості базового правового аргументу, який обґрунтовує застосування примусу з боку спільноти.

Сенс інтерпретації

Дворкін зазначає, що ми повинні зробити з поняття, яке інтерпретується, «найкраще», чим воно може бути. Це досить абстрактно, частково тому, що Дворкін прагне утвердити зв'язок між інтерпретацією в науці та оціночним судженням. Існує чудова метафора про «виставлення речі у найкращому світлі»; ми знаємо, що чисті інтерпретації існують («Гамлет» є лише п'єсою про хороші манери), і що хороші інтерпретації є кращими. Якщо ми приймаємо це, ми повинні визнати, що належна інтерпретація передбачає залучення відповідних аргументів. Типове заперечення проти цього загального підходу полягає в тому, що «найкраще» викликає запитання, і що інколи ми повинні намагатись виставити речі у «найгіршому» світлі. Люди, схильні до такої думки, схоже, скептично ставляться до загальноприйнятих практик. Однак тут втрачається ідея Дворкіна; він не стверджує, що кожна практика має бути витлумачена як морально добра, а тільки те, що її потрібно розглядати у світлі найкращих із можливих у цьому випадку аргументів; це питання пояснення, а не ідеології. Розглянемо історичну інтерпретацію. В ідеї найкращої інтерпретації підйому Адольфа Гітлера немає нічого, що змушувало б нас показувати його як морально доброго. Написання найкращого з можливих його портретів сумісне із зображенням його як найгіршого з можливих монстрів. У належному значенні «кращого», кращої інтерпретації Гітлера не можна досягти шляхом заперечення фактів, розуміння подій тільки з його точки зору або обмежуючи інтерпретацію лише історичними матеріалами з його досьє:

Я не маю на увазі, що будь-який рід діяльності, який ми називаємо інтерпретацією, має на меті зробити найкраще з того, що інтерпретується — ані наукова інтерпретація Голокосту не намагається показати мотиви Гітлера у найпривабливішому світлі, ані той, хто прагне показати сексистський ефект коміксів, щоб знайти несексистське прочитання — а тільки те, що це так у звичайних, або парадигмальних, випадках творчої інтерпретації [4, с. 421]¹.

Дворкін гадає, що є сенс у, так би мовити, «пояснювальній» інтерпретації історії. Хоча не вся історія є інтерпретаційною. Йдеться про описання, коли ми говоримо, наприклад, що існують «колективні» наміри, такі як «американці прямують до незалежності», і певна історія є лише «повторенням» [1, с. 23]. Проте історична інтерпретація спирається на «власне уявлення про сенс і цінність» історика, й історики намагаються «зробити минуле зрозумілим для сучасного». Дворкін наводить приклад історичної інтерпретаційної суперечності, розглядаючи полеміку Герберта Баттерфілда (*Herbert Butterfield*) з інтерпретацією Вігом (*Whig*) історії Маколея (*Macaulay*) (згідно з яким британська історія демонструє прогрес до більш досконалого суспільства). На противагу цьому, як він говорить, Баттерфілд гадав, що історія відводить нас «від світу загальних ідей», проголошеного Маколеєм.

Я вважаю, що ідея Дворкіна про те, що інтерпретація вимагає оцінки, є достатньо абстрактною для того, щоб отримати визнання (тобто вона є фактично поза-ідеологічною (*virtually non-ideological*)): вона лише говорить про те, що

¹ У «Справедливості для іжаків» Дворкін знов говорить про те, що феміністська критика, яка виявляє сексизм, часто спрямована на відсутність відповідальності у тієї частини критиків, що ігнорують його. Він називає такий брак відповідальності «поразкою важливої і традиційної критичної відповідальності» [1, с. 143].

пояснення є кращими, коли причини підтримати їх є серйозними. Оскільки люди мають власну точку зору на те, що є «найкращим світлом», суперечність існує на всіх нижчих рівнях, і вищий рівень сам по собі може, за його теорією, бути переглянутий. Абстрактний характер інтерпретації є привабливим, на мою думку, тому що він абстрагується від змістовних аргументів щодо того, що є найкращою інтерпретацією. Він також вказує на платформу для згоди між двома учасниками, які все-таки пропонують конкуруючі інтерпретації.

Процес інтерпретації права

Як інтерпретація застосовується до соціальних практик, таких як право? Дворкін говорить, що ми можемо розуміти соціальну практику у три способи: *до-інтерпретаційно, інтерпретаційно і пост-інтерпретаційно (pre-interpretively, interpretively and post-interpretively)*. Розглянемо спочатку до-інтерпретаційне розуміння. Уявімо суспільство, в якому існує соціальна практика, яка вимагає від чоловіків вклонятися жінкам проходячи повз них на вулиці. У цьому суспільстві ніхто не думає про цінність такого правила. Жодний сенс не приписується йому. Здійснений Хартом аналіз слідування правилам пояснює цю поведінку [5, с. 56–58, 82–91]. Члени суспільства просто приймають цю практику. Йдеться не просто про те, що чоловіки вклоняються за звичкою або роблять це «як правило». Це радше свідчить про існування у дійсності правила ввічливості, яке вимагає цього. Те, що існує таке правило ввічливості, означає, що чоловіки постійно вклоняються, зустрічаючи жінок. Така поведінка поєднується з послідовною критикою відхилень від цього зразка. Наступна необхідна риса, за Хартом, полягає у тому, що ця критика заснована на розділених, принаймні деякими членами суспільства, аргументах на користь того, що люб'язність є настільки необхідною. Коли ми обстоюємо існування цієї соціальної норми без посилання на її сенс, це свідчить, на думку Дворкіна, про до-інтерпретаційне розуміння твердження про те, що соціальні норми ввічливості щодо жінок існують.

В аналітичному плані до-інтерпретаційна та інтерпретаційна стадії можуть бути розмежовані як два способи розуміння існуючої соціальної практики, або правила. Ми можемо тепер уявити, що згодом люди почнуть запитувати, у чому полягає сенс правила — чому чоловіки повинні дотримуватись його — і що їх відповіді будуть різними, залежно від того, чого потребує практика в кожному окремому випадку. Відповідно можна виокремити два етапи цієї «інтерпретаційної» фази: на першому етапі відбувається запитування і надання «значення» соціальній нормі ввічливості, а на другому — виникає питання про поширення цього значення на окремі випадки. Ми можемо пересвідчитись у цьому розмежуванні на прикладі ігор, таких як крикет, у якому опис правил відрізняється від обговорення його сенсу (чи є він веселим? чи є він демонстрацією майстерності? чи є він суперництвом?), що, у свою чергу, відрізняється від способу інтерпретації окремих правил (чи включає «боулінг» кидання? чи удар, нанесений знизу?).

Друга інтерпретаційна фаза виникає, коли люди ставлять під сумнів сенс правила і пропонують обмежити або розширити сферу його застосування. Ті, хто гадають, що розглядуване вище правило втілює повагу до «слабкої» статі, можуть думати, що вклонятися не обов'язково, якщо жінка виконує «чоловічу» роботу або є лесбіянкою. Ті, хто розглядають уклін як прояв поваги до людей,

які здатні народжувати дітей, можуть не вважати, що правило має поширюватися на стару діву або дружину у бездітній парі. Третя, пост-інтерпретаційна, фаза виникає, коли існує згода щодо сенсу правила і обмежень або поширень, які на даний момент застосовуються; Дворкін говорить, що це відбувається, коли інтерпретація «згортається» («*folds back into itself*»). Це трапиться, якщо спільнота вирішить встановити — можливо, але необов'язково, у судовому рішенні — деяке окреме значення. Згодом значення стає у згаданому сенсі до-інтерпретаційним, і процес може розпочатися знову.

Цей рух від до-інтерпретаційного до інтерпретаційного розуміння має велике значення у філософії права, так само як рух Харта у «Понятті права» від «до-правового» до «правового» суспільства. Для Харта, аналітичне, до-правове суспільство складається з самих правил-зобов'язань (*rules of obligation*). Тільки в результаті додавання вторинних, або забезпечених примусом, правил, з'являється те, що він називає «сучасною системою національного права». Розгляд руху Харта як інтерпретаційного підірвало б проголошену ним мету «описової соціології»; ми можемо запитати, у чому полягає сенс хартової характеристики права. Він досить ясно стверджує, що право могло б служити цінностям — впевненості, прогресу та ефективності. Вторинні правила допомогли б запобігти «вендеті» (слово Харта) через створення судової системи, уможливили б прогрес через законодавчий процес і стабілізували б життя, створюючи впевненість у визначенні права через правила визнання [5, ch. 5]. Ця лінія аргументації потребує пояснення. Підхід Харта є, імовірно, хорошим описанням для деяких правових систем (головним чином англо-європейських) до-інтерпретаційної стадії, оскільки це підхід, який люди сприймали б (і сприймають) як досить точне описання права (як мінімум, вони вважають упевненість правовою цінністю). Аргумент Дворкіна є інтерпретаційним; те, що люди говорять, або у що вони вірять, не є визначальним; він розмежує, так само як до-інтерпретаційну та інтерпретаційну стадії, два рівні інтерпретації, тому термін до-інтерпретаційний уводить в оману. До-інтерпретаційна стадія утворює формальну структуру, на протигагу якій мають бути винесені сутнісні, інтерпретаційні судові судження. Такий погляд на речі не є суперечливим, як, наприклад, заявив Стенлі Фіш [6, с. 373; 7, с. 299], тому що опис відмінностей між змістом і формою (або, як називає це Дворкін, «fit») є сам по собі інтерпретаційною дією — ми бачимо це тепер ясніше, виходячи з тези про єдність цінності — і такою, що, на мою думку, присутня у підході Харта.

Це допомагає розмежувати тут питання щодо природи права, що часто відносять до сфери інтересів Харта, і професійні питання, що часто описуються як питання «обґрунтування» [8, ch. 1], з якими має справу Дворкін. Відповідь Харта на питання про природу права («Що таке право? — єдність первинних і вторинних правил») співвідноситься з до-інтерпретаційною точкою зору, оскільки вона намагається описати консенсус у мисленні про право (хоча, звісно, не у тих правових системах, де Бог вважається джерелом права). Звичайно, теорія Дворкіна передбачає інтерпретаційне розуміння питання про «природу», але вона також вимагає інтерпретаційного розуміння законів окремих правових систем. Як він говорить, його теорія стосується «доктринального права» [2]. Зазначимо, що Харт також — і це не дивно — забезпечує як визначення «доктринальних» законів, так і їх адміністрування. Ви дивитесь на те, що він називає «правилом визнання» [5, с. 94–99] — ідентифікуючим правилом, — і бачите, чи

підтверджує воно якесь із передбачуваних правил. Якщо так, це правило є чинною правовою нормою у цій правовій системі, і, таким чином, становить частину тіла її правової «доктрини». Харт також вважає суди частиною його «вторинних правил прийняття рішення», розроблених для досягнення «ефективності».

Ніщо не заважає скептицизму на другій та третій стадіях інтерпретації. Деякі люди можуть погоджуватись із тим, що ввічливість передбачає повагу, але потім доводити, що повага — у власному розумінні — передбачає визнання рівноцінності іншого; тому вони можуть обґрунтовано резюмувати, що уклін передбачає відмінності, а це суперечить витлумаченій у такий спосіб повазі. Тепер вони — можливо досить успішно — виступатимуть за скасування правила про уклін. Це приклад внутрішнього скептицизму Дворкіна в роботі: найкращий сенс, який ви можете виявити у правилі про уклін, полягає в тому, що воно є суперечливим — воно не є правилом ввічливості в цілому — і має бути скасоване.

Дворкін говорить, що інтерпретація соціальних практик подібна до *художньої* інтерпретації, яка інтерпретує речі — предмети мистецтва — створені людьми, але може бути відокремлена від думок і намірів останніх. Він відмежовує її від *наукової* інтерпретації, яка інтерпретує речі, не створені людьми. Це також не *розмовна* інтерпретація, яка інтерпретує радше те, що люди хотіли сказати, ніж те, що пропонує інтерпретатор. Дворкін говорить, що художня інтерпретація є творчою: «Учасник, який інтерпретує соціальну практику... пропонує оцінку практики, описуючи деяку схему інтересів або цілей чи принципів, яким практика служить або які вона виражає чи ілюструє» [4, с. 52]. Ця різниця між творчою, науковою та розмовною інтерпретаціями є показовою. Важлива відмінність полягає в тому, що жодний з останніх двох типів інтерпретації не вимагає врахування людських інтересів або цілей чи принципів. Це очевидно у разі наукової інтерпретації, і слід зазначити, що деякі позитивісти — наприклад Кельзен — схвалюють наукову концепцію інтерпретації. Випадок розмовної інтерпретації є більш складним, оскільки «річ», яка підлягає інтерпретації, не може бути чітко відокремлена від цілей і практик мови. Для того, щоб інтерпретувати, що людина мала на увазі, ми повинні з'ясувати її мету, крім переданого під час спілкування значення. Проте це відрізняється від художньої інтерпретації, тому що інтерпретатор не може так вільно доповнювати власними конструкціями те, що сказав мовець. Критерієм того, що мовець мав на увазі, у розмовній інтерпретації є те, що він у дійсності намагався сказати. Заперечення цієї тези було б запереченням різниці між художнім використанням мови і звичайним щоденним її використанням у спілкуванні.

Дворкін проте говорить, що всі інтерпретації можна зібрати під егідою конструктивної інтерпретації. Усі інтерпретації намагаються «зробити об'єкт найкращим, яким він може бути, як приклад певної творчої ініціативи» [4, с. 53]¹. Для розмовної інтерпретації він використовує принцип милосердя, згідно з яким ми робимо якнайкращою комунікацію для того, щоб зрозуміти, що людина говорить, а для наукової інтерпретації ми використовуємо стандарти побудови теорії, такі як простота, елегантність і здатність бути перевіреною.

¹ Див. також [1, с. 130]: «Ми шукаємо цінність — сенс — в інтерпретації і відповідальні за “просування цієї цінності”».

Вироблення найкращого морального сенсу права

Як інтерпретація застосовується до права? Норми права конституують соціальні практики, що є «речами», які підлягають конструктивній, або художній, інтерпретації. Що означає теза про те, що ми повинні показати правові практики у їх найкращому світлі? Дворкін вважає, що головний сенс права полягає у тому, що воно забезпечує моральне виправдання державного примусу; він стверджує, що це наше спільне поняття права — до-інтерпретаційне розуміння — яке розглядає право як засіб обмеження і легітимації владного примусу:

Право гарантує, що сила не буде застосована або буде стримана, незалежно від того, наскільки корисним це було б для досягнення цілей, якими б вигідними або шляхетними ці цілі не були, окрім дозволених випадків, тобто таких, коли цього вимагають індивідуальні права і обов'язки, що випливають із попередніх політичних рішень стосовно того, коли застосування колективної сили є *виправданим* [4, с. 93].

Чи є це, як то кажуть, розумним? Дворкін, безумовно, описав загальний образ права. У будь-якому разі, якщо ми розглядаємо право як форму обґрунтування, здається розумним, що моральне обґрунтування має пріоритет перед будь-яким іншим.

Існують деякі очевидні заперечення. Можна сказати, що це логічне коло в доведенні (*question-begging*). До того ж, імовірно, саме по собі визначення підтверджує себе як суто буржуазну ідею: те, що застосування закону підтримує державу, також є певним колом у доведенні. Прихильник анархізму не зрадіє цьому. Ми не можемо ставити під сумнів твердження про те, що право має бути подане в найкращому моральному світлі, на основі аргументів на кшталт того, що право і мораль є «концептуально» відмінними; це також логічне коло у доведенні. Існує певний прямий сенс, у якому ми повинні сприймати право у світлі нашого власного морального оціночного судження; теза Дворкіна про єдність цінності (*unity of value thesis*), якщо вона є правильною, забезпечує підтримку тільки для цінності, яку можна отримати, розглядаючи право у такий спосіб. І дуже важливо, що анархіст повинен розглядати, чи є його власне бачення спробою оцінити право у його найкращому моральному світлі; ймовірно, він вбачає моральну цінність в анархії.

Поняття і концепції (*concepts and conceptions*)

Дворкін часто розмежовує *поняття* і *концепції*. Поняття охоплює дискретний набір ідей, які використовуються у всіх інтерпретаціях; найменший спільний знаменник значення, спільного для словників. Натомість концепція містить деяку суперечність, яка, за Дворкіним, «прихована» у понятті. Конструктивний аналіз розмежування понять і концепцій знаходимо у статті Геллі (*Gallie*), яка називається «Сутнісно дискусійні поняття» («*Essentially Contested Concepts*»), і його ідея була підхоплена багатьма політичними філософами, особливо Ролзом у «Теорії справедливості» [9, с. 167]. Геллі доводить, що деякі поняття, такі як «мистецтво», «демократія», «соціальна справедливість» і «християнське життя», є за своєю природою ідеями, які можна зрозуміти тільки шляхом залучення спірних аргументів. Він перелічує низку умов, які частково описують будь-яке «сутнісно дискусійне» поняття, і з цього випливає, на мою думку, ідея про те, що такі поняття можна зрозуміти через

різні концепції. Йдеться про те, що поняття має бути «таким, що виражає схвалення» (тобто критичним), «внутрішньо узгодженим» і «таким, що характеризується у різні способи»; воно має також дозволяти «значну зміну у світлі мінливих обставин», а також те, що «використання сутнісно дискусійного поняття означає використання його проти інших використань і визнання, що, власне, його використання має утверджуватись на противагу цим іншим використанням» [9, с. 167, 171–172]. І для того, щоб відмежувати такі поняття від «украї заплутаних» (*«radically confused»*) понять, Геллі говорить, що користувачі таких понять мають визнати «авторитет» «оригінального примірника» поняття, і змагання користувачів повинне уможливити «збереження оригінального примірника і/або розвиток його в оптимальний спосіб» [9, с. 167, 171–172, 180].

Ми знаємо, наприклад, чим є демократія у певному очевидному сенсі: ми не плутаємо демократію з горами. Існують ідеї, які, на нашу думку, повинні мислитись як «демократичні», такі як вільні вибори, рівність і свобода людей, верховенство права, однак, хоча існують інші ідеї, з якими ми, напевно, могли б погодитись, ми можемо погоджуватись тільки на існування демократії у загальному сенсі, визначеному за взаємною згодою. Люди мають різні уявлення про силу і обсяг згоди. Різновид згоди вимагається, наприклад: коли йдеться про згоду як таку, що підтверджена пропорційним представництвом, або системою єдиного голосу, який не може бути переданий, або голосуванням блоком для профспілок? Розглянемо ідею рівності, виражену у формулі «одна людина, один голос». Концепція цієї ідеї була колись такою, що не включала жінок. Хтось розглядає демократію як систему лише процедурної влади більшості, у той час як інші розглядають її змістовно, як захист інтересів і прав меншості. Дехто розглядає демократію радше як обмеження на прийняття рішень на всіх рівнях, ніж якусь окрему систему правління. Інші вбачають демократію в ідеї однопартійної держави. Ці ідеї можна обговорювати на тому загальному ґрунті, що демократія є «узгодженим» правлінням, і навіть на більш широкій основі, що стосується рівності і свободи.

Поняття та інтерпретаційна незгода (*concepts and interpretive disagreement*)

Важлива теза у «Справедливості для їжаків» полягає в тому, що моральне судження є концептуальною інтерпретацією наших практик із використанням моральних понять; тут інтерпретація звільняється від звичного уявлення про різницю між автором та інтерпретацією. Коли ми маємо розходження щодо моральності, ми незгодні не з тим, що сказав автор, а з ідеями, які є частиною нашого спільного розуміння і загальних практик. Розкриваючи цю ідею, Дворкін (звертаючись до таксономії, раніше запропонованої ним у «Справедливості у мантіях» і об'єднуючи зауваження, зроблені ним в інших місцях) розмежовує різні види понять. Найважливішими для розуміння правового позитивізму є ті поняття, які Дворкін називає «критеріальними» (*«criterial»*), що відсилають до нашого спільного сприйняття поняття, коли ми використовуємо однаковий критерій для визначення прикладів цього поняття; трикутник є критеріальним поняттям, тому що ми визначаємо приклади в однаковий спосіб: це фігура лише із трьома прямими сторонами. У більшості випадків, але не завжди, говорить

він, використання нами однакового критерію означає, що наше визначення прикладу є точним¹.

Не всі поняття є критеріальними; існують поняття — відомі як «природні» поняття («*natural kind*» *concepts*) — для яких згода не є критерієм. Візьмемо поняття левовості (*lionhood*). Тут ми можемо використовувати різні критерії для визначення левів, але попри це не матимемо жодних проблем із розумінням того, що ми говоримо про одне й те саме. Наші розбіжності необов'язково вказують на помилку у мові, так, як у випадку, коли ми виявляємо, що один із нас говорить про берег річки (*the bank of a river*), а інший — про Банк Англії (*Bank of England*). Обидва ці випадки не такі, де кожен із нас є трохи неточним. Радше ми використовуємо такі природні поняття, що відсилають до чогось, чия ідентичність зафіксована у світі природи; ми припускаємо, що маємо на увазі одне й те саме, навіть при тому, що використовуємо різні критерії. Зауважимо, що хоча критеріальні та природні поняття є незалежними одне від одного, їх все ж таки може поєднувати вирішальне питання (що, наприклад, є основною причиною облісіння, або — скажімо — ДНК, що визначає левовість). У кожному випадку це означатиме, що «справжні» розбіжності виключено, «якщо всі інші релевантні факти погоджені». На мою думку, коли Дворкін від початку говорив про розуміння права як такого, що складається з «простих фактів», вторячи загальному уявленню про «відверту розмову» і впевненість, він мав на увазі як «критеріальні», так і «природні» поняття, — у яких об'єкт обговорення вважається таким, що може бути визначений. Якщо ми бачимо, яке поняття ми обговорюємо, між нами має бути згода, оскільки або існують майже узгоджені критерії, або ми погоджуємось з тим, що існує деяка визначальна характеристика (хоча ми не можемо бути впевнені у тому, про що саме йдеться).

Інтерпретаційні поняття є різними, складаючи «родину понять, які ми розділяємо попри відсутність згоди щодо визначального критерію». Ми згодні, але тільки тоді, коли бачимо, що їх застосування визначається їх найкращим розумінням. Доречними для розуміння інтерпретації є також парадигми. Вони, за його словами, є спільним розумінням «окремих характеристик», що «дозволяє нам щось стверджувати». Згода є різною для критеріальних і природних понять, оскільки не існує визначального критерію: парадигми пов'язані з відмінностями; навіть викриття, за його словами, пов'язане з домовленістю. Дворкін говорить, що відмінності між критеріальними, природними та інтерпретаційними поняттями не очевидні у використанні; він гадає, наприклад, що люди в цілому неправильно вважають значення демократії критеріальним. Він також думає, що інтерпретаційні поняття є важливими, оскільки за їх допомогою люди мають побачити, що їх розбіжності є справжніми, і що їх інтерпретація спрямовує їхні рішення. З того факту, що моральні поняття є інтерпретаційними, випливає, що вони не можуть бути проаналізовані нейтрально. Залучене до визначення найкращого сенсу окреме моральне поняття виключає поза-ідеологічний (*non-committed*), відсторонений і нейтральний підхід. Навіть зайнявши — якщо б це було можливо — відсторонену позицію, фактичне вживання такого поняття буде пов'язане з моральним аргументом (як показують аргументи Дворкіна сто-

¹ Наприклад, говорить він, розбіжності щодо облісіння (*baldness*) є «вигаданими» — або «вербальними» — тому що ми «використовуємо однакові критерії у типових випадках», таким чином, ми можемо мати нечіткі критеріальні поняття.

совно скептицизму). З цього випливає, говорить він, що метаєтика є неправильно зрозумілим проектом.

Дворкін розглядає можливість того, що на деякому абстрактному рівні, де існує згода щодо певних моральних тверджень, моральні поняття є критеріальними. Як приклад він наводить твердження Ролза про визнання людьми того факту, що справедливість стосується не-довільних (*non-arbitrary*) відмінностей у привласненні прав. Проте Дворкін гадає, що це все одно некритеріальне поняття, тому що багато людей визнають існування Бога, який визначає справедливість, і тому справедливість не сприймається кожним як утворення не-довільних відмінностей. У такому разі, чи є якісь із наших моральних понять критеріальними? Ні, говорить він. Чи існує згода в моралі, принаймні у тому, що у висуванні моральних тверджень існує критеріальна згода (виражаючи найбільш абстрактну моральну вимогу) щодо того, «що щось повинне або не повинне бути зроблене»? Він знову не згоден, тому що моральні судження не завжди стосуються схвалення певних дій. Чи є моральні поняття природними там, де вони мають «характерну властивість» (таку, як, скажімо, належність до певного виду), яку ми розпізнаємо за допомогою такої особливої здібності, як інтуїція? Він говорить, що відповідь може бути позитивною тільки якщо мала місце домовленість, на основі якої окремі явища підпадають під поняття; тоді мова йшла б про згоду щодо прикладів, але не щодо критерію. Однак Дворкін гадає, що ми не погоджуємося з тим, що підпадає під поняття. Він говорить, що наша домовленість є мінімальною; ми погоджуємося із парадигмами, і цього достатньо, щоб сказати, що ми розділяємо наші моральні поняття, але це трохи виходить за межі мінімальної угоди. Тому, резюмує Дворкін, моральні поняття повинні бути інтерпретаційними.

Теорія Харта як недескриптивна інтерпретаційна теорія

Повчально застосувати розмежування понять і концепцій до «Поняття права» Харта. Я вже стверджував, що книга Харта є радше інтерпретацією, ніж нейтральним описанням права. Ця інтерпретація близька до того, що Дворкін називає «конвенціоналізмом», сенс якого полягає у служінні ідеалу захищених очікувань. Дворкін розповів мені, як він тепер шкодує, що не розпочав свою главу під назвою «Конвенціоналізм» в «Імперії права» із загального твердження про те, що він розглядає теорію права Харта як таку, що може бути найкраще зрозуміла як конвенціоналістська теорія. Використовуючи термінологію Дворкіна, «Поняття права» є хартовою «концепцією» поняття права¹. Дворкін надає обґрунтування, що є важливою частиною його підходу до інтерпретаційних питань. Коротко кажучи, йдеться про те, що ми відповідальні за «конструювання» відповідей на такого роду питання, і що ми уникаємо відповідальності, якщо залишаємось осторонь і вважаємо, що відповідь існує лише «десь там», і, можливо, це має право вирішувати хтось інший або взагалі ніхто.

Це не «абстрактна філософія», віддалена від реалій зали судового засідання. Візьмемо відому цивільну справу, що розглядалась у Сполученому Королівстві

¹ Уявіть, якби книга Харта називалася «Концепція права» або, в американському стилі, «Теорія права».

у 1932 р., *Донахью проти Стівенсона* [10]¹. У цій справі Палата Лордів впровадила нові відносини відповідальності між кінцевим виробником, який виготовляв газовані напої, і кінцевим споживачем, жінкою, якій стало погано після того, як вона з'їла розкладеного равлика, що знаходився у напої виготовлювача. Лорд Аткин (*Lord Atkin*) доводив, що виробник несе відповідальність у силу загального обов'язку в деліктному праві, який покладається на тих, чії дії можуть впливати на інших (відомий як принцип «сусіда», або деліктна відповідальність). Точка зору лорда Букмастера (*Lord Buckmaster*) полягала в тому, що відповідальність у таких справах обмежена категоріями, вже існуючими у делікті: оскільки не існувало жодного порушення, під яке підпадала б справа, і не було договірних відносин між сторонами, справа жінки має бути програна.

Я гадаю, мова понять і концепцій добре описує відмінності цих двох позицій: кожний має різні концепції одного поняття деліктної відповідальності. Між ними існує згода щодо поняття, але вони мають різні його концепції. Вони розділяють ідею про те, що деліктна відповідальність є підставою для компенсації за неумисні проступки, та ідею про те, що відповідальність виникає з відносин між сторонами. Однак концепція поняття деліктної відповідальності лорда Аткина була ширшою за концепцію лорда Букмастера. І ми можемо погодитись із багатьма коментаторами, які стверджують, що концепція лорда Аткина була кращою, тому що вона охоплювала інші, здавалося б, окремі форми відповідальності через принцип сусіда.

Нам не слід розглядати тільки відомі справи. Навіть у звичайних повсякденних випадках правової аргументації відмінність між поняттям і концепцією є очевидною. Візьмемо типову справу, яка стосується інтерпретації деяких питань регулювання безпеки на виробництві. Поняття — той дискретний перелік ідей, навколо яких утворюється згода — полягає в тому, що роботодавець зобов'язаний обмежувати доступ до небезпечних механізмів. Адвокат роботодавця підтримує концепцію цього обов'язку, яка виключає відповідальність власника фабрики у випадку недбалості робітника. Адвокат інспектора підтримує протилежну концепцію, за якою роботодавець зобов'язаний охороняти робітників навіть від власної недбалості. Навіть якщо ми не визнаємо, що «кращий» означає «морально кращий», враховуючи все інше, що ми знаємо про правову систему, різниця між поняттями і концепціями є корисною для розуміння згаданих вище відмінностей.

Поняття права як цілісності (*integrity*)

Що, на думку Дворкіна, являє собою поняття, на противагу правильній концепції, права? Я вже звертав увагу на центральну ідею обґрунтування. Якщо ми говоримо про право, то це «дискретний набір ідей», який ми «безспірно приймаємо», стосовно виправдання використання державного примусу. Так, говорить він, «правовий аргумент має місце на ґрунті складного консенсусу щодо того, що якщо право існує, воно забезпечує виправдання використання колективної сили проти індивідів-громадян або груп» [4, с. 108–109; 12, с. 295]. Тому теорія Дворкіна має бути чутливою до фактичних правових аргументів. Більше того, його теорія прагне обґрунтувати *право*, а не те, яким в ідеалі має бути світ. Моральні судження становлять перелік політичних вимог, і тому найкраща

¹ Детальний юридичний аналіз цієї справи див. у: [11].

інтерпретація правових матеріалів повинна спиратися на найкращу моральну теорію правової системи.

Поєднання правових матеріалів і моральної теорії досягається в ідеї цілісності. Це принцип, який вимагає, щоб право узгоджувалось у спосіб, відмінний від справедливості, згідно з якою правильний стан речей існує у суспільстві, і від чесності, відповідно до якої концепція рівності полягає в тому, що «кожна точка зору має отримати право голосу у процесі обговорення» [4, с. 179]. Цілісність означає, що право завжди має створюватись або інтерпретуватись так, щоб утворювати єдине ціле. Така вимога виражає цінність цілісності, яка хоча і розрізняється, але, згідно з Дворкіним, перебуває в одному ряді з цінностями справедливості й чесності. Дворкін характеризує справедливість і чесність у загальних рисах так:

Справедливість... це питання правильного функціонування політичної системи: правильного розподілу благ, можливостей та інших ресурсів. Чесність — це питання правильної структури цієї системи, структури, яка правильно розподіляє вплив на політичні рішення [4, с. 404].

Проблема виникає тоді, коли справедливість і чесність конкурують одна з одною; Дворкін хоче знайти радше принциповий зв'язок між ними, ніж просто компроміс. Для того, щоб конкретизувати всі ці абстракції, припустимо, що найсправедливіше суспільство заборонило б аборти. Припустимо також, що найчесніше суспільство надало б кожній особі голос у процесі прийняття рішень. Уявімо суспільство, у якому більшість людей хочуть легалізації абортів в особливих випадках і голосують за це. Вочевидь, якщо ми приймаємо обидва ці припущення, ми вимушені констатувати існування конфлікту. Уявімо таку ситуацію. Законодавець ухвалив компроміс між справедливістю і чесністю, гарантувавши право на аборт для жінок пропорційно до кількості голосів «за». Скажімо, була перевага у дві третини голосів проти однієї третини. Тоді закон приписує давати дозвіл на аборт у кожному третьому випадку, використовуючи певну прозору систему, можливо, лотерею. Ми не знаємо напевно, чи є аборт справедливим, однак ми знаємо, що певна справедливість матиме місце, оскільки або суд дозволяє аборти в особливих випадках, або ні. Так справедливість узгоджується із чесністю, надаючи «кожній точці зору право голосу у процесі».

Проблема полягає в тому, чи є це адекватною відповіддю на таке серйозне питання. Вона зводиться до компромісу між справедливістю і чесністю, і такі компроміси були розглянуті вище. Дворкін використовує приклад Конституції США, яка від початку пішла на певний компроміс із рабством, урахувавши три п'ятих рабів штату при розрахунку кількості представників від штату в Конгресі [4, с. 184].

У Сполучених Штатах такі законодавчі вимоги відомі як закони «шахівниці», тому що вони спричиняють два симетричних наслідки. Дворкін використовує наш інтуїтивний запит на такого роду компроміси, утверджуючи цінність цілісності. Він порівнює свій аргумент із відкриттям планети Нептун, існування якої було підтверджено не шляхом безпосереднього спостереження, а завдяки її гравітаційному впливу на сусідні планети. Ми відчуваємо цінність цілісності завдяки її впливу на справедливість і чесність, говорить він, і це та чеснота, яка дозволяє радше принципове узгодження, ніж просто компроміс між справедливістю і чесністю. Ідея цілісності вперше виникає в «Імперії права» і є фундамен-

тальною чеснотою у філософії права Дворкіна. Я гадаю, що ця ідея присутня у всіх ранніх роботах Дворкіна, зокрема у його підході до обґрунтування у складних справах. Там загальна схема обґрунтування рішення була представлена у термінах цінності, зокрема, пояснюючи і утворюючи питання принципу.

Слово про «узгодженість» («*coherence*»)

Вимога узгодженості у праві означає більше, ніж просто *послідовність* або, як Дворкін воліє називати її, «гола послідовність». Гола послідовність просто зводиться до відсутності суперечностей між двома твердженнями про право. Узгодженість радше повинна бути послідовною «в принципі», тобто вона має «виражати єдине і всебічне бачення справедливості» [4, с. 134]. Хоча в цілому ми повинні формулювати аргументи відповідно до раніше ухвалених рішень і законів, а також аргументів, які використовувались у минулому, йдеться не лише про послідовність у роботі [13]. Гола послідовність, наприклад, є неможливою вимогою, оскільки ми всі приймаємо, вважаючи це характеристикою правового аргументу як такого, що деякі з попередніх рішень є помилковими. Ми справляємося з помилками, виправдовуючи їх унікальний характер за допомогою аргументів, які є значно багатшими, ніж могла б дозволити гола послідовність. Ми можемо, наприклад, бути готові висунути аргумент на користь відкидання низки справ, не тому що вони не узгоджуються з іншою групою справ. Не може бути такого переліку. Або, якщо він є, згідно з голою послідовністю, аргумент на користь його збереження є майже таким самим добрим, як аргумент на користь його скасування через проголошення цих справ помилками. Узгодженість розділяє логічний тон послідовності, але припускає інше уявлення про правильне і неправильне. Неузгоджений звіт дитини про те, що вона робила протягом дня, є чимось більшим, ніж непослідовність. Для того, щоб бути узгодженим, потрібно «мати сенс», а не тільки бути послідовним. З іншого боку, узгодженість описує ситуацію на дуже абстрактному рівні, де ми зводимо все до того, що речі повинні мати сенс або «триматися разом», не будучи набагато конкретнішими. Узгодженість повністю може бути зрозуміла лише в контексті окремих справ, самої по собі її недостатньо. Розглянемо тип аргументів, які були використані у *Донахью проти Стівенсона*, у справі розкладеного равлика. Я стверджую, що лорд Аткин намагався надати узгодженості ідеї відповідальності за недбалість шляхом винайдення абстрактного способу вираження різних форм існування відповідальності у договорах і деліктах. Він гадав, як у подальшому багато хто думав, що принциповий шлях пролягав через принцип сусіда. Його аргумент, на мою думку, є узгодженим. Він має сенс, або «тримається разом», тому що він забезпечує спосіб переходу від фактів у цих конкретних обставинах до всіх інших типів обставин, за допомогою принципу – принципу сусіда. Він робить це, водночас ясно показуючи, чому попередні справи були вирішені справедливо, і чому було б неправильно обмежити відповідальність за недбалість тільки для певної категорії справ (як робив це лорд Букмастер). У термінах Дворкіна існує глибша цінність, яка обґрунтовує більш абстрактний спосіб сприйняття різних справ та їх розуміння, що дозволяє пояснити, а потім змінити категорії (або «згорнутися»).

Дворкін вбачає особливу перевагу «єдиного бачення справедливості» у тому, що воно являє ідеал спільноти, або, як він вважає за краще називати його, ідеал «братерства». Цей ідеал забезпечує найкраще обґрунтування персоніфікації держави, яка «говорить» із цілісністю «в унісон». Я ще повернусь до цієї ідеї спільноти, яка є його ліберальною та індивідуалістською відповіддю консервативним «комунітаристам». Якщо коротко, він вважає, що індивідуальне буття породжує певні публічні чесноти, серед яких обов'язок держави (і індивід повинен його відстоювати) — гарантувати поведження з людьми як із рівними.

Нюанси в ідеальних світах

Зв'язок між цілісністю та ідеалом рівності є принциповим для Дворкіна. Саме завдяки єдиному баченню права, говорить він, держава ставиться до своїх громадян як до рівних. Це не просто послідовність у діях, що, як зауважив Харт [14], «сумісна з великою несправедливістю»; цілісність охоплює ідею поведження з людьми як із рівними. Цілісність є головною перевагою правового аргументу і моральною чеснотою в політичній сфері. Тому правовий і моральний аргументи не можуть бути розділені. Правовий аргумент повинен, за Дворкіним, характерним чином відсилати до права кожного на рівне поведження. Для прикладу Дворкін проводить нас через декілька світів. У тому світі, який ми називаємо «ідеальним ідеальним» світом, немає потреби у чесноті цілісності. Уявімо досконалий світ, у якому кожний поводить ся так, як повинен. В ідеалі, як тільки ухвалюється законодавче рішення у справі про аборти, згаданій вище, кожний голосує за нього. У будь-якому разі, законодавство не потрібне, якщо кожний робить те, що є морально правильним. Тут законодавець не розривається між питаннями змістовної справедливості і питаннями чесності. Усе збігається, і це правильно. Якщо держава, гіпотетично, розглядає кожного як рівного, в ідеальному світі немає потреби, в окремій чесноті цілісності. Це так, тому що це коригуюче поняття, потреба в якому виникає лише тоді, коли існує напруга між справедливістю і чесністю. Інакше кажучи, використання Дворкіним ідеї цілісності призначене для побудови ідеальної судової системи, у якій принципові компроміси досягаються в ідеалі суддями. Судді мають правильне уявлення про справедливість, з якою вони мають справу, але вони дозволяють обміняти її на інші фактори, що виникають у реальному світі.

Цей аргумент демонструє, на мою думку, унікальний характер цілісності. Її функція полягає в тому, щоб обмежувати державу в реальному світі, де рішення часто є несправедливими, але чесними. Оскільки її функцією, її особливою чеснотою є здатність обмежувати, вона також є *ідеалом*, але таким, що існує в «ідеальному реальному» світі. Інакше кажучи, у «реальному реальному» світі, у якому ми з вами живемо, законодавці, адвокати і судді повинні прагнути до ідеалу об'єднання усіх форм права в єдине ціле, яке змушує державу говорити з усіма громадянами на рівних. Це означає, що цілісність представляє боротьбу в реальному світі за справедливість, яка, за словами Дворкіна, «абстрагується» від інститутів. «“Чиста” цілісність, — говорить він, — заявляє про те, як мають бути реформовані практики спільноти, аби служити більшій єдності та всебічності бачення соціальної справедливості, що частково прийнята, проте при цьому не оголошено, який службовець і яку обіймає посаду в цьому грандіозному проєкті» [4, с. 407].

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Dworkin R. M. Justice for Hedgehogs* / R. M. Dworkin. — Harvard : Harvard University Press, 2011.
2. *Dworkin R. M. Justice in Robes* / R. M. Dworkin. — Harvard : Harvard University Press, Cambridge MA, 2006.
3. *Lynch v. D.P.P.* [1975] A.C. 653.
4. *Dworkin R. M. Law's Empire* / R. M. Dworkin. — Harvard : Harvard University Press, 1986.
5. *Hart H. L. A. The Concept of Law* (2nd ed.) / H. L. A. Hart. — Oxford : Clarendon Press, 1994.
6. *Fish S. Working on the Chain Gang: Interpretation in Law and Literature* / S. Fish // *Texas Law Review*. — 1982. — № 60.
7. *Fish S. Wrong Again* / S. Fish // *Texas Law Review*. — 1983. — № 62.
8. *Finnis J. Natural Law and Natural Rights* / J. Finnis. — Oxford : Oxford University Press, 1980.
9. *Gallie. Essentially Contested Concepts* / Gallie // *Proceedings of the Aristotelian Society*. — 1965. — № 56.
10. [1932] A.C. 562.
11. *MacCormick N. Legal Reasoning and Legal Theory* / N. MacCormick. — Oxford : Oxford University Press, 1978.
12. *Raz J. Authority, Law and Morality* / J. Raz // *The Monist*. — 1985. — № 68.
13. *MacCormick N. The Role of Coherence in Legal Justification* / N. MacCormick // *Theory of Legal Science* / A. Peczenik et al. (eds.) — D. Reidel Publishing, Dordrecht, 1984. — P. 235 — 252.
14. *Hart H. L. A. Essays in Jurisprudence and Philosophy* / H. L. A. Hart. — Oxford : Oxford University Press, 1983. — Ch. 15.

Гест С. Інтерпретація права

Анотація. Стаття присвячена теорії інтерпретації Рональда Дворкіна. Автор розкриває тезу Дворкіна про три стадії розуміння — до-інтерпретаційну, інтерпретаційну та пост-інтерпретаційну — та наводить приклади застосування цієї схеми у праві. При цьому, на думку Дворкіна, право підлягає конструктивній інтерпретації на зразок художньої, тобто ми повинні показати правові практики в їх найкращому світлі. Розмежовуючи поняття права і концепції права (можливе існування декількох концепцій одного поняття), Дворкін розкриває поняття права як цілісності — чесноти, яка уможливорює принципове узгодження між справедливістю і чесністю.

Ключові слова: інтерпретація права, поняття, концепція, цілісність, узгодженість.

Гест С. Інтерпретація права

Анотація. Стаття посвящена теорії інтерпретації Рональда Дворкіна. Автор раскрывает тезис Дворкина о трех стадиях понимания — до-интерпретационной, интерпретационной и пост-интерпретационной — и приводит примеры применения этой схемы в праве. При этом, по мнению Дворкина, право подлежит конструктивной интерпретации, то есть мы должны показать правовые практики в их лучшем свете. Разграничивая понятие права и концепции права (возможно существование нескольких концепций одного понятия), Дворкин раскрывает понятие права как целостности — добродетели, которая делает возможным принципиальное согласование между справедливостью и честностью.

Ключевые слова: интерпретация права, понятие, концепция, целостность, согласованность.

Guest S. The Interpretation of Law

Summary. Article deals with the Ronald Dworkin's theory of interpretation. The author reveals the Dworkin's thesis about three stages of understanding — pre-interpretive, interpretative and post-interpretative — and gives examples of the application of this scheme to the law. Thus, according to Dworkin, the law is subject to a constructive (or artistic) interpretation, that is, we must show legal practice in its best light. By defining the concept of law and the conception of law (it is possible the existence of several conceptions of one concept), Dworkin reveals the concept of law as integrity — virtue that enables principled adjustment between justice and fairness.

Key words: interpretation of the law, concept, conception, integrity, coherence.